

DEMOCRATISCHE REPUBLIEK CONGO

Historische inleiding:

Van de koloniale periode tot het massageweld...

De Democratische Republiek Congo (DRC) is een land waarvan de geschiedenis wordt gekenmerkt door geweld. Enerzijds zijn er de gewelddadige praktijken om aan macht en rijkdom te komen die tijdens de koloniale periode gangbaar waren en die werden voortgezet onder de dictatuur van Mobutu. Anderzijds is er het geweld van meer dan tien jaar oorlog, getekend door ernstige schendingen van de mensenrechten. Hierdoor lijdt de Congolese bevolking ook vandaag nog aan een extreme armoede – ondanks het feit dat het land over immense natuurlijke rijkdommen beschikt. In 2011 stond de DRC in de rangschikking van de Human Development Index (HDI), die door het Ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties wordt gepubliceerd, op de laatste plaats.

Algemene gegevens¹

Officiële benaming:

Democratische Republiek Congo (DRC)

Hoofdstad:

Kinshasa

Oppervlakte:

2.344.860 km² (80 keer zo groot als België)

Geografische ligging:

Het land is gelegen in de Regio van de Grote Meren en wordt begrensd door 9 andere landen

Bevolking:

65,9 miljoen inwoners

Regeringsvorm:

Semi-presidentieel regime

Staatshoofd:

Joseph Kabila (overgang 2001-2006 en democratisch verkozen in 2006 en in 2011)

Index van de menselijke ontwikkeling (HDI):

187e/187 landen

Officiële taal:

Frans

Nationale talen:

Kikongo, Lingala, Kiswahili, Tshiluba en meer dan 200 plaatselijke talen

Natuurlijke rijkdommen:

Mijnen (koper, kobalt, goud, diamanten) meer bepaald in de oostelijke provincies (Katanga, Kivu, Orientale), hydro-elektrisch potentieel, landbouwproducten (koffie, hout en rubber).

¹ UNDP 2011

VAN DE ONTDEKKINGSTOCHTEN TOT DE BELGISCHE KOLONIE²...

De geografische zone die tegenwoordig overeenstemt met de DRC, werd aanvankelijk bewoond door pygmeëen, maar kende vanaf 2000 voor Christus migraties van Bantoe-volkeren. Die groepen zouden zich geleidelijk aan politiek organiseren via onder meer de koninkrijken Congo (in het westen), Kuba (in westelijke Kasai), Lunda (in Zuid-Katanga) en Luba (in Noord-Katanga en Kasai). Die koninkrijken onderscheidden zich onder meer door hun centrale bestuur, de uitgebreide handelsactiviteiten en de grote culturele productiviteit.

Tegen het einde van de 19^e eeuw begon de Engelse ontdekkingsreiziger Sir H. M. Stanley met een expeditie naar de Congo-rivier. In **1885**, tijdens de **Conferentie van Berlijn**³, werd het grondgebied op de linkeroever van de stroom ten persoonlijke titel toegewezen aan **Leopold II, de Koning der Belgen**. Dat grondgebied werd omgedoopt tot **Congo-Vrijstaat**.

In 1908 werd de koning echter in diskrediet gebracht, toen bleek dat hij in het nieuwe land een regime van uitbuiting en dwangarbeid had laten invoeren (of zelfs had aangemoedigd). In die omstandigheden werd de vorst verplicht om het land aan België af te staan, dat er meteen een officiële kolonie van maakte met de nieuwe naam «**Belgisch Congo**».

Daarbij werden vooral economische doeleinden nagestreefd, waardoor Congo in de praktijk een exploitatiekolonie was (koper-, diamant- en goudmijnen en exploitatie van rubber), waar de staat in grote ondernemingen investeerde. Het koloniale bestuur – dat steunde op christelijke missies, grote ondernemingen en het Belgische leger – hield daarbij een klimaat van onderdrukking in stand. Het bestuur, de wetten, de ordening van het land (met de aanleg van stadscentra) waren op het model van België geïnspireerd. De Congolezen zelf kregen slechts beperkte rechten. De Belgen kenden slechts bepaalde rechten toe aan een kleine klasse Congolese intellectuelen, aan wie ze de status van «*évolué*» toekenden, een bestuurlijke classificatie die de superioriteit van de Europeaan over de Congolees in stand hield.

² Kolonie: Grondgebied dat wordt bezet of gekoloniseerd door een staat buiten zijn eigen grenzen. De kolonie is het resultaat van een politiek, economisch, cultureel en maatschappelijk proces dat kolonisatie wordt genoemd, waarbij een grondgebied, zijn bevolking en zijn natuurlijke rijkdommen worden veroverd, beheerd en geëxploiteerd.

³ cf. Contextfiche: De Conferentie van Berlijn

⁴ VN (Verenigde Naties): De Verenigde Naties is een internationale organisatie die in 1945 werd gesticht met als doel het garanderen van de vrede en de internationale veiligheid, het ontwikkelen van vriendschapsrelaties tussen de verschillende naties, het coördineren van de acties van de naties en het hen bieden van hulp in de strijd tegen armoede, honger, ziektes en analfabetisme. De VN streeft ernaar om samen betere levensvoorwaarden te creëren en het respect voor de Rechten van de Mens in het algemeen te verzekeren.

⁵ cf. contextfiche: Periode van het Mobutisme in Congo

De koloniale periode zou ook worden gekenmerkt en doorkruist door twee wereldoorlogen, die ingrijpende gevolgen zouden hebben voor de Congolese bevolking. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Belgisch Congo volledig bij het conflict betrokken. Het land gooide niet alleen de rijkdommen van haar plantages, bossen en mijnen in de strijd, maar ook de werkkraft van haar bevolking en soldaten. Voor de atoombommen die op Hiroshima en Nagasaki werden gedropt, werd bijvoorbeeld uraniumerts uit Belgisch Congo gebruikt.

Niet alleen de maatschappelijke moeilijkheden tegen een achtergrond van rassenscheiding en economische recessie, maar ook de dekolonisatiebewegingen en het politieke bewustzijn van de «*évolué*» en het ontkiemende syndicalisme zorgden er evenwel voor dat het land langzaam maar zeker in de richting van de onafhankelijkheid evolueerde.

ONAFHANKELIJKHEIDSPERIODE

Na de zware onlusten van 1959 werd op **30 juni 1960** in allerijl de **onafhankelijkheid** van Congo uitgeroepen. Kasa-Vubu werd president en Lumumba premier en figuur van de onafhankelijkheid. Bij de onafhankelijkheid werden de topposities toegewezen aan een Congolese elite, die op dat moment nog weinig talrijk was en niet voorbereid was op de vele moeilijkheden die hen wachtten. De dag na de feestelijkheden al dreigde het land ten prooi te vallen aan wanorde en geweld. Dit had twee gevolgen: enerzijds het massale haastige vertrek van de Europeanen die in de openbare sector werkten en de bijzonder snelle ontvrachting van het land, onder meer door de afscheiding van Katanga. Als reactie op deze gebeurtenissen riep de Congolese regering de hulp van de VN-troepen⁴ in en eiste ze dat de Belgische militairen zouden vertrekken. Vervolgens werden de diplomatische relaties met België verbroken. De VN zou er echter niet in slagen om het land opnieuw samen te brengen. Hierdoor besliste Lumumba om te breken met de VN en om bij de Sovjet-Unie aan te kloppen.

Lumumba, wiens banden met de socialistische landen te nauw werden, werd op 17 januari **1961 vermoord**. Zijn dood maakte van hem niet alleen een nationale held, maar legde ook de interne strijd, de politieke meningsverschillen in Congo en de internationale spanningen in de context van de Koude Oorlog bloot.

DE PERIODE ONDER MOBUTU⁵

Na vijf jaar burgeroorlog en politieke instabiliteit die daarna kwamen, greep de toenmalige kolonel **Mobutu** in **1965** met de steun van de westerse machten de macht na een **staatsgreep**. De nieuwe machthebber voerde een autoritair presidentieel regime in.

Het land stond hiermee aan het begin van 32 jaar **dictatuur**, een periode die onder meer werd gekenmerkt door het verval van de diensten en de infrastructuur van het land, in combinatie met een verslechtering van de leefomstandigheden van de Congolezen. In 1971 herdoopte Mobutu het land tot «*Zaire*», waarna hij een

beleid van «authenticiteit» begon te voeren, dat werd gekenmerkt door een «zaïrisering» van het land en een afwijzing van de westerse waarden.

De economische context werd gekenmerkt door de mislukking van het zaïriseringsproces en de structurele herstelmaatregelen van het Internationaal Monetair Fonds (IMF). De jaren tachtig werden daardoor vooral getekend door een ernstige economische en maatschappelijke terugval, die dramatische gevolgen had voor de bevolking. In de steden werd een groot deel van de Congoese bevolking uitgesloten van het formele economische systeem en had het ook geen toegang tot gezondheidszorg en onderwijs. Hierdoor beslisten heel wat Congolezen om hun land te verlaten en een toekomst te zoeken in Europa of in Noord-Amerika.

In het begin van de jaren negentig begon voor Congo een overgangperiode als reactie op het einde van de strategische allianties die tijdens de Koude Oorlog waren gesmeed en de wil van het Westen om de bestaande eisen van de bevolking op het vlak van de democratie te ondersteunen. Met het einde van de Koude Oorlog had het regime van Mobutu als bastion van de westelijke machten tegen het communisme zijn bestaansredenen verloren en werd Mobutu gedwongen om meerdere partijen toe te laten als hij de steun van de westelijke landen wilde behouden.

Door de invoering van het meerpartijensysteem steeg het aantal politieke partijen in het land razendsnel (meer dan 300 in juni 1992). Hiermee werden ook de maatschappelijke en politieke breuklijnen duidelijk zichtbaar. Tot een etnische groep behoren werd voortaan een middel om mensen te mobiliseren en naar macht te streven, waardoor de maatschappij versnipperd raakte volgens etnische en regionale breuklijnen.

EERSTE CONGO-OORLOG

Vanaf 1993 voegden de gewelddadige confrontaties tussen Hutu's en Tutsi's in Burundi en vervolgens de genocide in Rwanda⁶ in 1994 een nieuwe dimensie toe aan het conflict. Daarbij werden de Kivu's geconfronteerd met de komst van bijna twee miljoen Rwandese en Burundese vluchtelingen. Deze enorme migratiestroom bestond echter niet alleen uit burgers. Er waren ook gewapende extremisten bij, die de ambitie koesterden om ooit de macht te heroveren in Rwanda.

In die context werden de vluchtelingenkampen het doelwit van een coalitie van tegenstanders van het regime van Mobutu. Die coalitie stond onder leiding van Laurent-Désiré Kabila en werd gesteund door Rwanda en Oeganda. De aanvallen die zij op de kampen uitvoerden, leidden tot de dood van duizenden mensen.

Deze coalitie, die werd samengebracht in de Alliance des Forces Démocratiques pour la Libération du Congo, de rebellenbeweging onder leiding van **Laurent-Désiré Kabila**, gaf ook het startschot voor de eerste oorlog en leidde uiteindelijk tot de staatsgreep van 1997, die een eind maakte aan 32 jaar bewind van Mobutu. Na de machtsovername werd het land herdoopt in «**Democratische Republiek Congo**».

TWEEDE CONGO-OORLOG

Kabila, die als een held werd onthaald, slaagde er echter nauwelijks in om de beloofde democratie in te voeren. Hij begon autoritaire praktijken toe te passen en keerde zich tegen zijn voormalige Rwandese bondgenoten. Als reactie daarop besliste Rwanda om een nieuwe rebellie in het oosten van het land te ondersteunen: dit leidde in 1998 tot het begin van de tweede Congo-oorlog.

Van 1998 tot 2003 vormde de Democratische Republiek Congo het strijdtoneel voor in totaal negen buitenlandse legers en een dertigtal bewapende groepen, waardoor dit conflict de grootste oorlog tussen staten in de geschiedenis van het hedendaagse Afrika is. Hoewel de oorlogen vooral om politieke en veiligheidsredenen werden ontketend, werden gaandeweg de economische belangen (onder meer in verband met de ontginning van de mijnen) een steeds belangrijker wordende conflict-factor voor de nieuwe allianties en de voortzetting van de gewelddadige logica om de natuurlijke rijkdommen van het land te veroveren.

Op menselijk vlak leidde de oorlog in de DRC tot een radicalisering van de gewelddaden met etnisch karakter en ernstige schendingen van de mensenrechten. Het conflict kostte ook het leven aan honderdduizenden mensen, die voornamelijk bezweken aan de gevolgen van honger en ziekte. Miljoenen anderen sloegen op de vlucht om aan het geweld te ontsnappen of vonden asiel in de buurlanden.

DEMOCRATISCHE OVERGANG

Tien jaar na de ondertekening van het globale en inclusieve vredesakkoord in 2002, de organisatie van twee presidentsverkiezingen (in 2006 en 2011)⁷ en met de middelen die door de internationale gemeenschap werden geïnvesteerd⁸, blijft het oosten van het land het terrein van talrijke gewapende groepen, waar nog altijd grove gewelddaden worden gepleegd.

⁶ cf. contextfiche: Rwanda

⁷ De herverkiezing van Joseph Kabila in 2011 werd overigens fel bekritiseerd door de oppositie en de internationale gemeenschap en gaf aanleiding tot confrontaties tussen voorstanders en tegenstanders van Kabila.

⁸ De Missie van de Verenigde Naties in de Democratische Republiek Congo is sinds 1999 in het land aanwezig en beschikt over een jaarlijks budget van 1,4 miljard dollar. Zij vormt hiermee de grootste vredesmissie ter wereld.

De consolidatie van de vrede en de democratie wordt door meerdere factoren bemoeilijkt:

■ **Op politiek vlak:** Een inertie van de instellingen doordat de persoonlijke belangen primeren boven de ontwikkeling van die instellingen en de uitvoering van een overheidsbeleid. De Grondwet van 2006 bleef binnen het kader van een eenheidsstaat. Er werd wel geopteerd voor een sterk gedecentraliseerd systeem, waarbij de provincies een financiële autonomie en een wetgevende macht kregen en waarbij de burgers meer macht konden krijgen in het besluitvormingsproces. Toch blijkt het heel moeilijk om die decentralisatie, die door de provincies en het middenveld wordt ondersteund, in de praktijk om te zetten. Intussen is het ook nog altijd wachten op de lokale verkiezingen die al sinds 2006 voorzien zijn.

⁹ UNDP, 2011.

¹⁰ Straffeloosheid kan worden omschreven als de afwezigheid van bestraffing of sanctie ten gevolge van de schending van een rechtsregel. Straffeloosheid betekent dat de staat zijn verplichtingen niet nakomt om een onderzoek in te stellen naar schendingen van rechten, om maatregelen te treffen om de daders te vervolgen, te berechten en te veroordelen tot geschikte straffen, middelen van beroep en middelen van vergoeding te voorzien voor de slachtoffers en maatregelen goed te keuren om te voorkomen dat die schendingen zich nog eens voordoen. Men maakt hierbij een onderscheid tussen enerzijds straffeloosheid die voortvloeit uit de houding van de politiediensten en van de overheid (en dan meer bepaald de gerechtelijke overheid) en die de vorm aanneemt van verhinderd van het openen van vervolgingen, het onderzoek, de berechting of de uitvoering van de straf, en anderzijds de straffeloosheid van rechtswege die voortvloeit uit juridische mechanismen zoals procedures voor amnestie, genade, ... De strijd tegen de straffeloosheid is dan ook voornamelijk bedoeld om de waarheid eer aan te doen, om een historisch geheugen op te bouwen dat die schendingen veroordeelt en voorkomt dat ze zich herhalen, om de beschuldigde personen te bestraffen, ...

¹¹ Het ISH heeft wel een onderzoek geopend naar de toestand in de DRC in 2004. In dat kader werden meerdere arrestatiebevelen uitgevaardigd voor verschillende oorlogsleders wegens oorlogsmisdaden en misdaden tegen de mensheid. Op 14 maart 2012 werd een eerste oordeel geveld, waarbij Thomas Lubanga schuldig werd bevonden aan oorlogsdaden wegens de rekrutering en de aanwerving van kindsoldaten in de DRC in 2002-2003.

Bronnen

- Isidore Ndaywel è Nziem, *Histoire du Zaïre. De l'héritage ancien à l'âge contemporain*, Duculot Afrique Editions, 1997, België.
- Congo: *colonisation/décolonisation. L'histoire par les documents*, Pedagogische publicatie van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, 2012, Tervuren.
- David van Reybrouck, *Congo. Een geschiedenis*, De Bezige Bij, 2010.
- Jean-Philippe Stassen, *Les revenants*, Revue XXI, nr. 20, herfst 2012.
- Reeksen Cahiers *Africains*, L'Harmattan/MRAC, Parijs/Tervuren.
- S. Marysse, F. Reyntjens en S. Vandeginste (onder leiding), *L'annuaire de l'Afrique des Grands-Lacs* (jaarlijkse publicatie), L'Harmattan, Parijs.
- ICG: <http://www.crisisweb.org/home/index.cf-m?id=1174&l=2>, rapporten gepubliceerd door ICG over de Democratische Republiek Congo.
- Radio Okapi: <http://radiookapi.net>, website van radio Okapi, informatieradio in de Democratische Republiek Congo.

■ **Op veiligheidsvlak:** Het leger functioneert slecht. Het bestaat uit slecht betaalde en niet goed opgeleide soldaten en kan daardoor de veiligheid van de bevolking niet garanderen. Tegelijkertijd is het leger betrokken in de illegale exploitatie van de natuurlijke rijkdommen en bezondigt het zich aan ernstige gewelddaden tegenover de burgerbevolking. Daarnaast vormt de aanwezigheid van geregelde en ongeregelde buitenlandse troepen (en dan meer bepaald uit Rwanda en Oeganda) op het Congolese grondgebied een constante bedreiging voor de stabiliteit van het land.

■ **Op demografisch vlak:** Congo wordt gekenmerkt door een jonge bevolking die heel snel groeit. Met een demografisch groeicijfer van 2,9 % per jaar voorzien demografen dat de bevolking in Congo tegen het jaar 2050 verdrievoudigd zal zijn.

■ **Op maatschappelijk vlak:** Het gebrek aan openbare investeringen heeft dramatische gevolgen gehad voor de toegang van de bevolking tot de gezondheidszorg en het onderwijs. De kindersterftecijfers in het land behoren momenteel tot de hoogste op het Afrikaanse continent. De meeste van die overlijdens zijn toe te schrijven aan goedaardige ziekten waarvoor preventie- en behandelingssystemen bestaan. Op het vlak van het onderwijs heeft de totale afwezigheid van de overheid geleid tot de instorting van het openbare onderwijsstelsel. Dit heeft geleid tot een privatisering van deze sector, waarbij de ouders de lonen van de leerkrachten moeten betalen.

■ **Op economisch vlak:** Volgens de berekeningen van de Human Development Index is de DRC het armste land ter wereld⁹. Natuurlijke rijkdommen zijn overvloedig aanwezig, het waterpotentieel en de klimaatomstandigheden zijn gunstig voor de landbouw. Ondanks dat alles is er een constante daling van de inkomsten van de Congolese bevolking. Dit zijn de verwoestende effecten van enerzijds het roofbeleid dat door het regime van Mobutu werd gevoerd en anderzijds door de oorlog de veralgemening van die roofoconomie naar alle gewapende groepen. Op het platteland heeft de ontwikkeling van de mijnsector zware gevolgen gehad voor de plaatselijke economie, waardoor heel wat jongeren niet langer willen werken in de landbouw, veeteelt en visvangst.

■ **Op juridisch vlak:** De voortdurende aantasting van de fundamentele vrijheden en de zwakheden van het gerechtelijk apparaat zorgen ervoor dat er in de DRC een klimaat van straffeloosheid¹⁰ blijft bestaan. In 2010 publiceerden de Verenigde Naties een omvangrijk rapport over de ernstigste schendingen van de mensenrechten in de DRC in de periode van 1993 tot 2003. Aangezien het Internationaal Strafhof (ISH) pas bevoegd is vanaf juli 2002, vallen de meeste gewelddaden onder de bevoegdheid van de nationale rechtbanken¹¹. Dit is een belangrijke inzet voor justitie en de opbouw van de vrede in het land voor de komende jaren.